

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

5 czerwca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

Prezes SN Joanna Misztal-Konecka (przewodniczący)
SSN Marcin Krajewski (sprawozdawca)
SSN Piotr Telusiewicz

Protokolant Anna Matczak

po rozpoznaniu na rozprawie 5 czerwca 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 28 października 2021 r., I ACa 449/21,
w sprawie z powództwa I.M.
przeciwko Bank w W.
o zapłatę i ustalenie,

- 1. oddała skargę kasacyjną,**
- 2. zasądza od Bank w W. na rzecz I.M. 4050 złotych zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

(E.M.)

Marcin Krajewski

Joanna Misztal-Konecka

Piotr Telusiewicz

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 12 kwietnia 2021 r. Sąd Okręgowy w Warszawie ustalił nieważność umowy o kredyt hipoteczny z 6 czerwca 2008 roku zawartej przez powódkę z Bank S.A., którego następcą prawnym jest Bank w W., oraz zasądził od pozwanego na rzecz powódki zwrot kwot zapłaconych przez powódkę na podstawie wymienionej umowy.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że powódka złożyła 10 kwietnia 2008 r. w Bank S.A., na formularzu udostępnionym przez bank, wniosek o udzielenie kredytu w wysokości 206 000 zł. Jako walutę kredytu wskazano CHF, zaś wnioskowany okres kredytowania określony został na 480 miesięcy. Składając wniosek, 10 kwietnia 2008 r. powódka oświadczyła m.in., że: została zapoznana przez pracownika banku z kwestią ryzyka kursowego w przypadku udzielenia kredytu indeksowanego do waluty obcej oraz że, będąc w pełni świadomą ryzyka kursowego, rezygnuje z możliwości zaciągnięcia kredytu w złotych i dokonuje wyboru zaciągnięcia kredytu indeksowanego do waluty obcej; jest świadoma, że ponosi ryzyko kursowe związane z wahaniami kursów waluty, do której indeksowany jest kredyt; ryzyko kursowe ma wpływ na wysokość zobowiązania względem banku wynikającego z umowy o kredyt oraz na wysokość rat spłaty kredytu.

W dniu 6 czerwca 2008 r. powódka zawarła z poprzednikiem prawnym pozwanego umowę o kredyt hipoteczny indeksowany kursem franka szwajcarskiego. Zgodnie z wiążącym strony regulaminem wypłata kredytu następowała w złotych według kursu nie niższego niż kurs kupna zgodnie z tabelą obowiązującą w momencie wypłaty środków z kredytu. Saldo zadłużenia z tytułu kredytu miało być wyrażone w walucie obcej i obliczane według kursu stosowanego przy uruchomieniu kredytu. Raty kredytu podlegające spłacie wyrażone były w walucie obcej i w dniu wymagalności miały być pobierane z właściwego rachunku bankowego według kursu sprzedaży określonego w tabeli obowiązującej w banku na koniec dnia roboczego poprzedzającego dzień wymagalności raty.

Zawierając umowę, powódka oświadczyła m.in. że: została zapoznana przez pracownika banku z kwestią ryzyka kursowego w przypadku udzielenia kredytu indeksowanego do waluty obcej oraz że – będąc w pełni świadomą ryzyka kursowego – rezygnuje z możliwości zaciągnięcia kredytu w złotych i dokonuje

wyboru kredytu indeksowanego do waluty obcej; jest świadoma, że ponosi ryzyko kursowe związane z wahaniami kursów waluty, do której indeksowany jest kredyt; ryzyko kursowe ma wpływ na wysokość zobowiązania względem banku wynikającego z umowy o kredyt oraz na wysokość rat spłaty kredytu.

W dniu 17 lutego 2016 r. powódka zawarła z poprzednikiem prawnym pozwanego aneks do umowy kredytu, po zawarciu którego spłacała kredyt bezpośrednio we franku szwajcarskim. W okresie od zawarcia umowy do 19 maja 2017 r. łącznie spłaciła 87 445,48 zł oraz 3 639,79 CHF i zwrot tych kwot z odsetkami zasądził Sąd pierwszej instancji.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że postanowienia umowy kredytu odnoszące się do mechanizmu indeksacji mają charakter abuzywny, gdyż bank przyznał sobie prawo do jednostronnego określania kursu waluty. Przyjął również, że bank nienależycie wykonał obowiązki informacyjne w odniesieniu do ryzyka kredytowego ponoszonego przez kredytobiorcę. Niedozwolony charakter postanowień dotyczących indeksacji sprawił, że umowa nie mogła wiązać w pozostałej części, czego konsekwencją było ustalenie jej nieważności i zasądzenie zwrotu kwot uiszczonych przez powódkę na jej podstawie.

W wyniku apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z 28 października 2021 r. zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego jedynie w ten sposób, że uwzględnił skutki przysługującego pozwanemu prawa zatrzymania, a w pozostałej części apelację oddalił.

Sąd drugiej instancji uznał za prawidłowe przyjęte w sprawie ustalenia faktyczne i co do zasady podzielił także wyrażoną ocenę prawną. Odnosząc się do zarzutów apelacji, szczegółowo uzasadnił, dlaczego – w jego ocenie – powódce przysługuje interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy. Uznając za abuzywne postanowienia umowy kształtujące mechanizm indeksacji, Sąd Apelacyjny szczególne znaczenie przypisał naruszeniu obowiązku poinformowania konsumenta o ryzyku kursowym, jakie wiąże się z zawarciem umowy kredytu indeksowanego. Naruszenie tego obowiązku powodowało, że pozbawiony znaczenia stawał się zarzut apelacji niewyodrębnienia klauzuli ryzyka kursowego i klauzuli spreadu walutowego. Usunięcie z umowy niedozwolonych klauzul oznacza, że

umowa kredytu nie może obowiązywać i niczego w tej mierze nie zmieniło wejście w życie tzw. ustawy antyspreadowej, czyli ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw.

Pozwany bank wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, zaskarżając go w części, w której oddalona została apelacja pozwanego. W skardze zarzucił naruszenie szeregu przepisów prawa materialnego, a mianowicie:

1) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich przez niewyodrębnienie w łączącej strony umowie klauzuli ryzyka walutowego oraz klauzuli spreadowej i łączne zakwalifikowanie ich jako postanowień dotyczących głównych świadczeń stron, a także przez błędne uznanie, że postanowienia przewidujące indeksację (klauzula ryzyka walutowego) nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny;

2) art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 3 ust. 1 i 4 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13 przez błędne uznanie, że postanowienia odnoszące się do indeksacji stanowią niedozwolone postanowienia umowne, m.in. ze względu na niewłaściwe wykonanie obowiązków informacyjnych, których zakres określany jest następczo;

3) art. 69 ust. 3 Prawa bankowego oraz art. 65 i 358 § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13 przez pominięcie, że możliwe jest odwołanie się do tych przepisów w miejsce uznanych za niedozwolone postanowień umowy przewidujących przeliczenia walutowe;

4) art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13 przez przyjęcie, że wyeliminowanie z umowy mechanizmu indeksacji prowadzi do upadku umowy w całości, podczas gdy powinno to prowadzić do wniosku, że kredyt jest kredytem złotowym oprocentowanym według stawki referencyjnej WIBOR właściwej dla zobowiązań w walucie polskiej;

5) art. 189 k.p.c. przez uznanie, że powódce przysługiwał interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powódka wniosła m.in. o jej oddalenie oraz zasądzenie zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Większość kwestii będących przedmiotem zarzutów jest już rozstrzygnięta w orzecznictwie Sądu Najwyższego, w tym w mającej moc zasady prawnej uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, co przesądziło o oddaleniu skargi kasacyjnej.

W szczególności w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, zgodnie z którym postanowienia, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne, ponieważ pozostawiają pole do arbitralnego działania banku, a równocześnie obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem. W konsekwencji postanowienia umowy określające zarówno zasady przeliczenia na złote kwoty udzielonego kredytu przy jego wypłacie, jak i przeliczenia spłacanych rat, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych (zob. m.in. wyroki SN: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8, poz. 64; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22; z 30 czerwca 2022 r., II CSKP 656/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 52; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 54; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 334/22; z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22; z 17 marca 2023 r., II CSKP 924/22, i z 18 października 2023 r., II CSKP 122/23). Sprzeczność z dobrymi obyczajami i naruszenie interesów konsumenta polega w tym przypadku na uzależnieniu wysokości świadczenia konsumenta od swobodnej decyzji banku, przy czym dla tej oceny nie ma znaczenia, w jakim stopniu bank w rzeczywistości z tej swobody korzystał. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną nie dostrzega przyczyn, aby odstępować od tego ustalonego poglądu.

Za nieuzasadnione należy uznać stanowisko skarżącego co do konieczności odróżnienia postanowień przewidujących zastosowanie określonych kursów waluty (określanych mianem klauzuli kursowej lub spreadowej) oraz postanowienia wprowadzającego sam mechanizm indeksacji (tzw. klauzuli ryzyka). Skutki prawne

z takiego rozróżnienia mogłyby być wywiedzione jedynie, gdyby znalazło ono odzwierciedlenie w sformułowaniu umowy. W innym przypadku dokonanie takiej dystynkcji oznaczałoby w rzeczywistości konieczność przeformułowania (zmiany treści) postanowień uznanych za niedozwolone, co jest niedopuszczalne. Ponadto w orzecznictwie Sądu Najwyższego jednolicie i trafnie podnosi się, że klauzula ryzyka walutowego nie może funkcjonować bez klauzuli określającej przeliczenie zobowiązań stron celem ustalenia wysokości świadczenia. Sama zaś klauzula określająca kurs byłaby bezprzedmiotowa w umowie, w której nie wprowadzono mechanizmu indeksacyjnego. W konsekwencji klauzule te, składające się na przyjęty w umowach kredytowych mechanizm przeliczeniowy, są ze sobą ściśle powiązane, a ich rozszczępienie byłoby zabiegiem sztucznym (zob. wyroki SN: z 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22; z 28 października 2022 r., II CSKP 902/22; z 28 października 2022 r., II CSKP 910/22; z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22; z 9 lutego 2023 r., II CSKP 2073/22; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22; z 25 lipca 2023 r. II CSKP 1487/22; z 8 listopada 2023 r., II CSKP 2099/22, z 7 lutego 2024 r., II CSKP 1045/22, i z 6 marca 2024 r., II CSKP 2223/22). Jeżeli z umowy usunięte zostałyby postanowienia określające sposób ustalenia kursu waluty, do zastosowania tzw. klauzuli ryzyka (zastosowania mechanizmu indeksacji) konieczne byłoby zastąpienie takich postanowień innym sposobem określenia kursu. Taki zabieg jest zaś niedopuszczalny zgodnie z punktem pierwszym uchwały z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22.

Na ocenę abuzywności postanowień umownych ani na ich konsekwencje dla mocy wiążącej umowy kredytowej nie miało bezpośredniego wpływu wejście w życie ustawy antyspreadowej. Choć na jej podstawie do art. 69 Prawa bankowego dodano ust. 3 przewidujący możliwość spłaty rat kapitałowo-odsetkowych bezpośrednio w walucie obcej, to nie doprowadził on bezpośrednio do sanowania wadliwości występujących we wcześniej zawartych umowach kredytowych ani nie regulował związanych z nimi rozliczeń (zob. wyroki SN: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 28 września 2021 r., I CSKP 74/21, OSNC 2022, nr 5, poz. 53; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 45; z 17 marca 2023 r., II CSKP 988/22, i z 20 czerwca 2023 r., II CSKP 1076/22, a także uzasadnienie uchwały składu

7 sędziów SN z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Mocą ustawy antyspreadowej doprecyzowane zostały na przyszłość reguły ustalania kursu wymiany walut oraz umożliwiono dokonywanie spłat kredytu bezpośrednio w walucie obcej. Ustawa ta nie zawierała jednak przepisów, które automatycznie zastępowałyby klauzule abuzywne ani w jakikolwiek inny sposób nie dokonywała przekształcenia istniejących stosunków prawnych, a jedynie nakładała na banki ciężar dokonania ogólnie określonych, wymagających skonkretyzowania zmian umowy.

Za bezzasadny należało uznać zarzut, zgodnie z którym w miejsce kursów walutowych przewidzianych w postanowieniach umownych, które okazały się abuzywne, należało zastosować średni kurs NBP na podstawie wykładni oświadczeń woli przeprowadzonej na podstawie art. 65 k.c. albo na podstawie odwołania się do art. 358 k.c. W odniesieniu do tej kwestii wystarczy zauważyć, że zgodnie z punktem pierwszym uchwały pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, w razie uznania, że postanowienie umowy kredytu indeksowanego lub denominowanego odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie jest wiążące, w obowiązującym stanie prawnym nie można przyjąć, że miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób określenia kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa lub zwyczajów.

Bezzasadny był również zarzut, zgodnie z którym po eliminacji mechanizmu indeksacji umowa mogła wiązać jako umowa kredytu złotowego oprocentowanego według stawki WIBOR. W tej mierze należy przytoczyć punkt drugi uchwały pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, zgodnie z którym w razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie.

Bezzasadny okazał się również zarzut, w ramach którego skarżący zakwestionował interes prawny powódki w żądaniu ustalenia nieważności umowy. Interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. występuje w razie niepewności co do istnienia lub treści stosunku prawnego między stronami, której nie można w całości

usunąć, rozstrzygając w przedmiocie roszczenia o spełnienie świadczenia. W razie przyjęcia, że umowa kredytu wiązała strony, należałoby uznać, że powódka nie zwróciła jeszcze całości zaciągniętego kredytu. Sprawia to, że ustalenie nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy kredytu może być istotne zarówno dla wyjaśnienia statusu dokonywanych przez powódkę spłat, jak i statusu hipotetycznego roszczenia banku o zwrot pozostałej części niespłaconego kredytu. Pogląd, że kredytobiorca, mimo dochodzenia od banku roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia, ma również interes prawny w ustaleniu braku związania umową kredytu, jeżeli umowa nie została jeszcze w całości wykonana, jest powszechnie przyjmowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. np. wyroki z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 44; z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 51; z 22 lutego 2023 r., II CSKP 1057/22, oraz z 18 października 2023 r., II CSKP 122/23; z 30 kwietnia 2024 r., II CSKP 2375/22).

Powyższe stanowisko nie oznacza, że Sąd Najwyższy podziela w całości sposób rozumowania Sądu Apelacyjnego w szczególności w odniesieniu do kwestii zakresu obowiązku informacyjnego obciążającego bank. Z jednej strony niewątpliwe jest, że ze względu na nierównowagę informacyjną, zawierając umowę z konsumentem, bank powinien udzielić mu właściwych wyjaśnień co do tych aspektów kreowanego stosunku prawnego, które mogą wiązać się dla konsumenta ze szczególnym ryzykiem. Z drugiej strony jednak powinność ta nie może oznaczać obowiązku udzielenia konsumentowi informacji nadmiernie szerokiej, gdyż w praktyce zbyt obszerna informacja sprawia, że jej adresat zniechęca się do zapoznania nawet z tym, co jest dla niego najistotniejsze. Na kredytodawcy nie ciąży także obowiązek bezbłędnego przewidzenia zdarzeń przyszłych. Mimo wspomnianej nierównowagi informacyjnej także profesjonalista ma w tej mierze ograniczone możliwości. Należy również zwrócić uwagę, że podstawowa wiedza o tym, iż kursy walut obcych podlegają zmianie, jest powszechna w społeczeństwie i trudno zaakceptować potencjalne sytuacje, w której przeciętny konsument czerpać będzie korzyści z tego, iż zasłoni się nieznajomością ogólnie znanych zjawisk ekonomicznych.

W stanie faktycznym sprawy zostało ustalone, że przed zawarciem umowy, a następnie kolejny raz wraz z jej zawarciem powódka składała opisane powyżej oświadczenia dotyczące informacji udzielonych przez pracownika banku o ryzyku kursowym, własnej świadomości co do ponoszenia takiego ryzyka oraz wpływu wahań kursów na wysokość zobowiązania względem banku wynikającego z umowy o kredyt oraz na wysokość rat przypadających do spłaty. Sąd Apelacyjny uznał to za niewystarczające i zarzucił bankowi m.in., że ten nie udowodnił, by poinformował powódkę o „kontekście gospodarczym, czynnikach kształtujących kurs franka szwajcarskiego, wahanach koniunktury, możliwych kryzysach gospodarczych i polityce banków centralnych”. W ocenie Sądu Najwyższego takie wymagania są zbyt daleko idące, a ich stosowanie sprawiłoby w praktyce, że zaoferowanie konsumentom jakichkolwiek produktów finansowych zależnych od zmiennych czynników ekonomicznych stałoby się niemożliwe. Co więcej, udzielanie konsumentom tak szerokiej informacji w praktyce zniechęcałoby od zapoznania się z nimi i przynosiło skutek przeciwny do zamierzonego.

Kwestia powyższa nie miała jednak ostatecznie wpływu na rozstrzygnięcie, gdyż klauzule dotyczące przeliczenia waluty należało uznać za niedozwolone postanowienia umowne niezależnie od tego, czy powódce w należyty sposób wyjaśniono ryzyko walutowe, jakie ponosiła, zawierając umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej.

Z tych przyczyn skarga kasacyjna podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1, 3 i 4 k.p.c. w zw. z § 10 ust. 4 pkt 1 w zw. z § 2 pkt 6 oraz § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie.

Marcin Krajewski

Joanna Misztal-Konecka

Piotr Telusiewicz

[SOP]

[ms]